

Назарова Л.В.

студент;

Долиніна М.М.

старший викладач,

Національний університет харчових технологій

ВИБІР СТИЛЯ КЕРІВНИЦТВА У ФІЗИЧНОМУ ВИХОВАННІ ТА СПОРТІ

Одна з актуальних проблем сьогодення в українському спорті та фізичному вихованні – це саме безсистемний підхід до побудови взаємозв'язків між тренером та спортсменами, зневажливе ставлення до якостей, які має розвивати тренер. Під час здійснення повноважень керівника особливого значення набуває певний стиль керівництва з боку тренера, від якого багато в чому залежить успішна життєдіяльність спортивної команди. Стилем вважаються ті особливості, типові риси або форми вираження поведінки, які часто повторюються у людини. За визначенням Ю.А. Коломейцева [1], стиль керівництва (спортсменом або командою) – це відносно стійка система способів і методів впливу тренера на поведінку, ставлення, погляди, моральність спортсменів з метою успішної їх взаємодії, взаємовідносин та ефективності діяльності. Оскільки спорт, як і інші види діяльності, пов'язаний із теорією і практикою науки про керівництво людьми, у ньому також використовують термінологію стилів керівництва, вперше започатковану в 1938 році німецьким психологом Куртом Левінім, який запропонував для позначення стилю використовувати терміни «авторитарний», «демократичний», «ліберальний». Розглянемо окремо ці стилі.

Авторитарний (директивний) стиль. Цей стиль керівництва тренера характеризується повною його єдиноначальністю, тобто одноосібним прийняттям рішень, прагненням залишити за собою виняткове право заохочувати і карати [3]. Усі керівні впливи тренера-автократа набувають форм наказу, вимоги, розпорядження. Будь-які відступи, неточності при виконанні, прояв ініціативності й самостійності викликають негативну реакцію тренера з відповідними мірами. Такий тренер робить це не з метою піклування про спортсменів та їх досягнення, він готовий усе зробити для того, щоб виконати поставлене перед ним завдання і завоювати визнання і першість, тому в соціологічному плані до нього є серйозні зауваження, оскільки такий стиль не відповідає ціннісним орієнтаціям, прийнятим у більшості суспільних систем.

Утім домінуюча поведінка авторитарного тренера має певні позитивні сторони [2]: невпевнений у собі спортсмен, як правило, відчуває себе, за підтримки такого тренера, в стресових ситуаціях впевненіше і спокійніше; агресивність, викликана авторитарністю, спрямована не на тренера, а на боротьбу із суперником, тому може сприяти активнішим діям спортсмена; авторитарна поведінка тренера може відповідати реальним потребам спортсмена, у такому випадку його досягнення будуть кращими, а діяльність ефективнішою. У команді таких тренерів звичайно є «мазунчики» і «нелюбимі» спортсмени, оскільки такі тренери не люблять, коли їм заперечують і висловлюють свою точку зору. Не вміючи їм знайти оптимальний рівний тон у спілкуванні зі спортсменами і колегами, тренер-автократ при невдалих виступах зривається, вибухає лайкою, обвинуваченнями, а при вдалих – підлещується і лестить.

Причинами авторитарності тренера в його діяльності є: розуміння тренером своєї ролі як такої, що ґрунтується на авторитеті та поведінці, що відображає авторитарність; вибір діяльності тренера як такої, що задовольняє значну потребу керувати діями інших; керівництво в стресових ситуаціях, характерних для спорту, пов'язане з жорстким контролем за поведінкою спортсменів як в командних, так і в індивідуальних видах спорту; авторитарна поведінка тренера задовольняє потребу спортсменів, які звикли підкорятись авторитету та чекають від тренера домінуючої поведінки.

Демократичний (колегіальний) стиль. Цей стиль керівництва характеризується передачею тренером частини своїх повноважень і функцій членам команди чи своїм помічникам. Такий тренер обговорює й узгоджує прийняті рішення з усіма членами команди, тому такий стиль керівництва сприяє формуванню зрілої групи (команди). Проводячи обговорення, тренер заохочує особистісну ініціативу і самостійність як спортсменів, так і помічників, але відповідальні і термінові справи, що вимагають негайних дій тренер виконує сам. Спілкуючись із учнями, такий тренер використовує форму прохань, порад, рекомендацій контролюючи діяльність своїх підлеглих. Такий тренер зосереджує увагу на головному, не переходячи на дріб'язок, у своєму оточенні воліє бачити кваліфікованих, ініціативних фахівців. Однак, незважаючи на безумовні переваги, модель такого стилю керівництва не вважається універсальною для управління командою в спорті для всіх ситуацій спортивної діяльності.

У деяких дослідженнях наголошується, що тренеру доцільно починати роботу з юними спортсменами з авторитарного підходу («роби як тобі кажуть»). Коли спортсмени засвоять і приймуть таку модель взаємовідносин у процес підвищення їхнього досвіду й кваліфікації, то пізніше відповідальність за прийняття деяких рішень, можна перекладати вже на них. Успіх тренера з демократичним стилем керівництва залежить від таких причин [2]: тренер багато спілкується зі спортсменами, які відчуваються при цьому вільно, і тому він більше знає про їхнє неформальне життя; спортсмени мають можливість за такого керівництва більше проявляти ініціативність і самостійність, тим самим досягаючи певної незалежності в стресових ситуаціях; спортсмени, дії яких не обмежуються посиленою авторитарністю тренера, самі можуть приймати різні тактичні рішення під час тренувань і змагань; поведінка демократичного тренера, на відміну від авторитарного, більш гнучка, і тому він, як правило, не

має претензій або заяв з боку оточуючих; демократичний тренер внаслідок пластичності своєї поведінки здатний сприймати оточуючих такими, якими вони є насправді, об'єктивно оцінюючи їхні позитивні або негативні риси, поважаючи їхню думку, у нього відсутні нетерплячість та фанатизм, притаманні авторитарним тренерам.

Ліберальний (вільний, анархічний). Цьому стилю характерне мінімальне втручання тренера в процес керівництва командою, і тому йому немає місця в спорті вищих досягнень. Такий тренер знаходиться ніби осторонь від усього, чим займаються спортсмени. Контроль він здійснює час від часу, основне своє призначення бачить у постачанні інформації і посередництві між своєю командою й іншими структурами. Вимоги, поради, рекомендації тут відсутні, їх замінюють прохання і домовленості.

У спортивній діяльності рідко трапляються прояви діяльності, яка б точно складалася тільки в конкретний стиль керівництва. Звичайно тренер застосовує всі три стилі керівництва, але виразність їх буває різною. Перевага одного або двох із розглянутих стилів характеризує той чи інший індивідуальний стиль керівництва тренера. Теоретично в кожному з названих стилів керівництва безперечно є позитивні і негативні моменти, що визначають ефективність життєдіяльності спортивної команди. Але дослідження психологічної категорії стилів керівництва спортивною командою повинне враховувати розподіл та особливості комбінування стилів у структурі керівництва; відповідність стилів керівництва стадіям та етапам розвитку команди; особливості особистісних якостей тренера та їх прояв у конкретних моментах тренувань та змагань; динаміку стилю керівництва залежно від кваліфікаційного рівня спортсменів та росту спортивних результатів.

У спорті серед тренерів як керівників порівняно з іншими видами діяльності частіше переважає авторитарний стиль керівництва спортивною командою. Домінуюча поведінка тренера має такі переваги: невпевнений спортсмен почувається впевненіше в стресових ситуаціях; агресивність, спричинена авторитарністю, спрямована не на тренера, а на боротьбу із суперником і викликає більш активні дії спортсмена; авторитарна поведінка може сприяти дійсним потребам спортсмена, і в цьому випадку він виступає краще, ніж звичайно.

Тренери з демократичним стилем керівництва командою можуть досягати більших успіхів, ніж тренери-автократи внаслідок таких причин: менш авторитарний тренер доступніший спортсменам. Вони вільніше почуваються і охочіше спілкуються з ним, тому тренеру простіше довідуватися про їхні проблеми, побоювання, можливі розчарування і тим самим запобігати появі небажаних тенденцій плинності у команді; спортсмени мають можливість виявляти ініціативу і самостійність, доводити певну незалежність у напружених ситуаціях, що є гарною школою; тренер передає частину відповідальності за прийняті рішення спортсменам, і це підвищує їхній авторитет і відповідальність, що сприяє формуванню в них більш емоційно-зрілої поведінки; спортсмени, дії яких надмірно не обмежуються авторитарним тренером, можуть приймати більш гнучкі тактичні рішення і формувати такі навички; більш гнучкий тренер, на

відміну від авторитарного, не буде приймати авторитарних претензій і заяв від інших; авторитарного тренера вирізняє велика нетерплячість і фанатизм.

Залежність ефективної діяльності спортивної групи або команди від стилю керівництва пов'язують із трьома умовами: ступенем успішності реалізації тренером офіційних функцій та повноважень; значущістю лідерського авторитету тренера, а також повнотою та успішністю здійснення ним лідерських та керівних функцій у команді.

Узагальнюючи вище сказане, можна дійти висновку, що для ефективного керівництва спортивною командою тренер повинен вміти розумно поєднувати авторитарну і демократичну поведінку, виробляти у собі особливості й риси керівника, що сприятимуть успіху, і вчасно позбавлятися тих із них, що є причиною неефективного керівництва.

Список використаних джерел:

1. Коломейцев Ю.А. Соціально-психологічний клімат спортивного колективу: структура та шляхи оптимізації: Автореф. дис. д-ра. психол. наук: 19.00.05 / Біл. держ. ун-т. Мінськ, 2001.
2. Кретті Б.Д. Психологія в сучасному спорті. – М.: ФіС, 1976.
3. Параносич В. Психодинаміка спортивної групи/ В. Параносич, Л. Лазаревич. – М., 1977.
4. Воронова В.Л. Психологія спорту: навч. посіб. – К.: Національний університет фізичного виховання і спорту України, вид-во «Олімп. л-ра», 2017.
5. Коломейцев Ю.А. Взаємини в спортивній команді. – М.: Фізкультура і спорт, 1984.